

SELEVCIA

AD CALYCADNVM

SAYI III -2013

OLBA KAZISI YAYINLARI

SELEVCIA AD CALYCADNVM III

Olba Kazısı Yayınları

Olba Kazısı Yayınları
SELEVCIA AD CALYCADNVN III

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia ad Calycadnum, hakemlidir ve her yıl Nisan ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsuz yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia ad Calycadnum* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia ad Calycadnum* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Meral Akurgal
Prof. Dr. Salim Aydıöz
Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Scott Redford
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Fikret Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Kepçe
Doç. Dr. Efrumiye Ertekin
Doç. Dr. Mehmet Fatih Yavuz
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Sema Sandalçı
Yrd. Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia ad Calycadnum
Olba Kazısı Yayınları
Sertifika No:

Sayı: 3

ISBN: 978-6055-668-33-4
Mayıs 2013, İstanbul

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33342,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
e- posta: ozyildirimmurat@gmail.com

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com
Sertifika No:

Baskı ve Cilt

Yayıncılık Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi, No: 12
197-203, Topkapı - İstanbul
Tel: 0212 612 58 60
Sertifika No:

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 12/A
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia ad Calycadnum | Sayı 3 | Nisan 2013

Olba'da Şeytanderesi Vadisi'ndeki Kaya
Kült Alanında Bulunan Unguentariae
Tuna Akçay
9

2012 Yılı Efes, Ayasuluk Tepesi ve St. Jean
Anıtı Kazıları Depo Çalışmalarından İlk
Gözlemler, Yeni Bir Keşif: Ayasuluk'ta Cam
Atölyesi
Ebru Fatma Fındık
31

Bizans Sikkelerinde Başmelek Mikhail ve
Aziz Mikhail Tasvirleri
Ceren Ünal
49

Klaros Kasesi ve Anadolu'da Pers
Egemenlik Döneminde Cam Kase Üretimi
Konusunda Düşünceler
Emre Taştemür
65

Silifke Müzesi'nden Erken Bizans
Dönemine Ait Gümüş Tılsım
Gülğün Köroğlu
81

Olba Kazılarında Küçük Buluntular
Emel Erten
101

Ermeni Baronluğu'nun Kuruluşu
Fatma Akkuş Yiğit
129

Artuklu Türkmenleri'nin Sikkelerinde
Mitolojik Bir Yaratık: "Çift Başlı Kartal"
Ramazan Uykur
145

Fatsa Cıngırt Kayası'ndan Ele Geçen 10
Sikke Üzerine Gözlemler
Ayşe Fatma Erol - Deniz Tamer
159

Genius Loci: Towards a Roman
Understanding of Carthage
Jessica L. Ambler
183

Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Kazısı 2007-
2010 Sezonu Cam Buluntuları "Pencere
Camları"
Tümay Hazinesdar Coşkun
197

Olba Manastırı: 2012 Yılı Kazı Sonuçları
ve Merkez Mekânlar Üzerine Düşünceler
Murat Özyıldırım
211

Erken Hıristiyanlık Döneminde Cilicalı
Şifavericiler: Dioscorides, Cosmas ve
Damianus
Sevim Ayteş Canevello
223

Osmanlı'nın Arkeoloji Algısı: Kilikia
Örneği
Songül Ulutaş
233

Olba Kazısı Kiremit Örnekleri
Arkeometrik Çalışmaları
Ali Akın Akyol - Ebru Erdoğan Yıldırım - Emel
Erten - Yusuf Kağan Kadioğlu
249

Kitap Tanıtımı

Tanrıça ve Boğa
Emel Erten
269

İstanbul'un Tarihi Eserleri
Ahmetcan Sayalı
277

Anadolu'da Kadın: On Bin Yıldır Eş, Anne,
Tüccar, Kraliçe
Hüseyin Üreten
281

PRAEFATIO

Olba Kazaları'nın süreli yayını *Seleucia ad Calycadnum*'un 2013 yılında üçüncü sayısını sunarken, dergimizin yayın yaşamına aralık vermeden devam etmekte olmasının mutluluğu içinde olduğumuzu belirtmek isteriz. Öncelikle, bu yeni sayıda yayınlanmak üzere çalışmalarını bize göndermek nezaketinde bulunan değerli meslektaşlarımıza, yayın kurulu üyelerimize teşekkürlerimizi sunarız. Onların katkılarıyla ortaya çıkan bu sayının, eskiçağ uygarlıkları ve dilleri, tarihi konusunda çalışan akademisyenlerin ve bu alanlara ilgi duyan okurların yakından tanıdıkları Homer Kitabevi tarafından yayınlanması, yayın ekibimiz için ayrı bir sevinç kaynağıdır. Bizimle çalışmayı severek kabul eden değerli dostumuz, Homer Kitabevi sahibi Ayşen Boylu'ya ve *Seleucia ad Calycadnum*'un bu sayısının grafik düzenlemelerini büyük bir titizlikle gerçekleştiren Sinan Turan'a şükran borçluyuz.

Arkeoloji, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri, Sanat Tarihi konularında çalışan uzmanlara dergimiz kapılarının hep açık olduğunu ve gelecek sayılarımızda onların değerli çalışmalarına yer vermekten mutluluk duyacağımızı belirtiriz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Klasik Filolog, MA)

PREFACE

We are pleased to present volume 3 of *Seleucia ad Calycadnum* which has been continuously published since 2011. First and foremost, we would like to thank all our colleagues for their scholarly contributions and our editorial board for their valued input. Due to their expert participation, we are this and subsequent volumes will be published by Homer Books, widely recognized by those who study ancient civilizations and languages. We are grateful to Ayşen Boylu, owner of Homer Books, who kindly agreed to work with us, and Sinan Turan, who meticulously designed the graphics of this volume.

We would also like to state that our journal is open to scholars of fields of archaeology, ancient languages and cultures and history of art. We would always welcome their works in the forthcoming volumes.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Murat Özyıldırım (Classical Philologist, MA)

Olba Kazısı Yayınları
SELEVCIA AD CALYCADNVN

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia ad Calycadnum, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia ad Calycadnum*, arkeoloji, eskiçağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık tümü 12 punto büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.
Kitap için:
Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.
Makale için:
Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.
- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Makale ve levhalar, CD’ye yüklenerek çıktısı ile birlikte yollanmalıdır.

Silifke Müzesi'nden Erken Bizans Dönemine Ait Gümüş Tılsım

Gülgün Köroğlu*

Özet

Geç Antik ve Orta Çağ'da doğaüstü güçlerden yardım beklenerek tılsımlar kullanılmıştır. Tılsım geleneğinin kökeni, Mısır ve Mezopotamya'ya dayanır ve Hıristiyanlığın yayılmasından sonra da devam etmiştir. Tılsımlar üzerinde pagan figürlerin yanı sıra Hıristiyan inancıyla ilişkili figür, şekil ve yazılarda görülür. Örneğin Atlı Kahraman, dişi şeytan Gyllou'yu öldürür, Kem göz Eski çağlarda kullanıldığı gibi Orta çağlarda Pagan, Yahudi ve Hıristiyanlar arasında da kullanılmıştır. Silifke Müzesi'nde sergilenen gümüş tılsım üzerinde Kutsal Binici tasvir edilmiştir. Kutsal Binici, Hz. Süleyman, Aziz Sisinnios ya da başka bir aziz olmalıdır. Kutsal Binicinin yerdeki dişi şeytanı öldürme anı gösterilmiştir. Lilith/Gyllou doğum yapmış kadınlara ve yeni doğmuş bebeklere düşmandır. Özellikle bu tür amuletler, bebek ölümlerini, engellemek ve kadınları jinekolik hastalıklardan koruma amacıyla kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tılsım, Şeytan, Kutsal Binici, Süleyman, Lilith, Gyllou.

Abstract

The amulets which were used in order to ask the supernatural powers for help were common especially in Late Ancient Time and the Middle Age. It seems that the tradition of doing magic and spell which dates back to the time of Mesopotamia and Egypt continued after the emerge and the spread of Christianity.

* Prof. Dr. Gülgün Köroğlu, Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Bomonti Yerleşkesi Şişli/İstanbul. E-posta: gulgun.koroglu.27@hotmail.com. Bu eseri çalışmama izin veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile müze çalışmam sırasında yardım ve ilgilerini esirgemeyen Silifke Müzesi Müdürü Sayın İlham Öztürk'e içtenlikle teşekkür ederim.

Symbolic figures, images, scriptures, and religious designs which were related to Christian belief were used besides Pagan figures. To exemplify, figures like *The Hero Rider* killing the Gyllou/Satan, *Medusa's Head*, *The Much-Suffering Eye*, and *the like* were used in Early Ancient Time and the Middle Age by the people of Pagan, Jewish, and Christian. Moreover, Holy Rider was described on the silver amulet which is displayed in the Museum of Silifke. The figure of saint rider is about to spear into *The Female Satan* who is lying on the ground. Here, Solomon, Sissinios, or one of other saints other might have been described. Lilith/Gyllou, who is *The Female Satan*, is an enemy of women who have just gave a birth and newborn babies; therefore this amulet may have been used in order to protect women from gynaecological diseases and babies from dying.

Keywords: Amulet, Demon, Holy Rider, Solomon, Lilith, Gyllou.

Çok eski dönemlerden günümüze, hastalık ve her türlü zarar veren etkenden koruyucu, iyilik, mutluluk ve şans getirdiği kabul edilen, gücü ve etkisi üzerindeki tasvir, yazı ile muskanın yapıldığı malzemeye bağlı olan doğaüstü güçlerden kaynaklandığına inanılan muska, tılsım ve nazarlık gibi isimlerle anılan nesnelere ulaşılmıştır. Bu nesnelere kişilerin üzerinde, hayvanların ve özellikle de hipodromda yarışan atların boynunda ve yarış arabalarında muska olarak taşındığında, korunması istenilen belirli mekanların girişinde ya da zemininde tasvir olarak bulundurulduğunda kemgözün tahrip edici etkisinden o alanın korunduğuna inanılmıştır. Metafizik dünya ile bağlantılı görülen bu nesnelere üzerinde dini figürlerin yanında dini ifadeler, kutsal kitaptan alıntılar, şifa ve sihir içeren sözler, şekil ve figürler işlenmiştir.

“Kutsal Topraklar” olarak adlandırılan Suriye, Filistin, Mısır ve Anadolu’da, İsa’nın ve diğer kutsal kişilerin yaşamlarının geçtiği yerlere yapılan hac ziyareti sırasında kutsal yerlerden hac hatırası olarak alınan, kutsal kişilerle doğrudan temas etmiş kalıntıların taşındığı rölikerler ile üzerinde dini konuların işlendiği pişmiş toprak objeler (*eulogia* ve *ampulla*) ve adak levhaları, haçları, madalyon ve takı formunda yapılmış madeni objeler, hastalık ve kötülüklerden kurtulmada tılsım gibi kullanılarak inançlı kişilere yardımcı olmuştur¹.

Tanrı’ya ve diğer kutsal kişilere edilen duaların önemi tartışılmakla birlikte *periamma*, *phylacteria/phylakterion* denilen muskaların,

1 Vikan - Mango 1991, 2186 - 7.

canlı ya da cansıza doğrudan temas ettiği takdirde, koruma özelliğinin arttığına inanılmıştır. Bu yüzden özellikle insanlar, taşıma kolaylığı sağlaması sebebiyle takı şeklindeki, hem süsleme hem de koruma amacını birlikte taşıyan muskaları kullanmayı tercih etmişlerdir. Bizans muskaları yüzük, bilezik, kemer ve yaygın olarak da yuvarlak, dörtgen, oval ya da armudi formda madalyonlardır. 1.5 ile 6 cm. yüksekliğinde kolye sarkacı olarak kullanılmış madalyon sarkaçlar, zincire veya ipe asılarak kullanılmışlardır. Bu madalyonların her iki yüzünde, farklı kompozisyonların işlendiği göze çarpmaktadır. Bazı örneklerde arka yüz işlenmeyip, boş bırakılmıştır. Altın ve gümüş gibi değerli metallere daha çok bronz, bakır, kurşun, pişmiş toprak ve cam gibi daha ucuz malzemeler ile genellikle kalıba döküm, kazıma ve niello/savat teknikleri seri üretim kolaylığı sağladığından muska yapımında tercih edilmiş olmalıdır². Yarı değerli süs taşları (gem) üzerine işlenmiş muska örnekleri de vardır.

İnce uzun levha ya da tablet şeklinde üzerinde yazıt olan tılsımlar (*petalon*) da Roma döneminden itibaren üretilmiştir. Çok ince metal ya da parşömen üzerine yazılmış uzun metinlerde Tanrı'ya yakarma ve dualar bulunmaktadır. Kıvrılarak rulo haline getirilen bu varaklar, ince uzun madeni tüpler içinde, zincire ya da ipe geçirilip boyuna asılarak kullanılmışlardır³.

Eski çağlardan itibaren büyü uygulamalarının, tılsım yapımı ve kullanımının Mısır, Doğu Akdeniz ve Mezopotamya kültürlerinde yaygın olduğu bilinir⁴. Ortadoğu kökenli tılsım - büyü geleneği, özellikle dini inanışlar konusunda büyük bir çeşitliliğe ve özgürlüğe sahip Roma İmparatorluğu'nun hakim olduğu geniş topraklarda 2. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmıştır. Roma ve Ortadoğu tanrıları birleştirilip, yeni görünüm ve isimler yaratılmıştır. Geç Antik Çağ ve Orta Çağ'da bu tür inanış ve uygulamaları kanunlar hoş görmez⁵. Ancak bu geleneğe Hıristiyan dini kültürüyle gelen simge, figür ve uygulamalar da eklenmiştir. Bunlar, zaman içinde öyle kaynaşmıştır ki köken bulmak neredeyse imkansızlaşmıştır. Haç ile Gnostik inanışın baş tanrısı olan Abraksas ismindeki karışık yaratık, Roma İmparatorluk ve Erken Bizans dönemlerine ait tılsım özelliği olan bir obje üzerinde yan yana gelebilmiştir. Özellikle yarı değerli süs taşları üzerine oyulmuş ya da kurşundan yapı-

2 Cutler 1997, 774, not 75.

3 Robinson 1953, 172 - 174.

4 Demirci 2013, 9 - 47.

5 Trzcionka 2007, 45. Örneğin Codex Theodosianus'ta Büyü ve sihir kötülük sanatı olarak adlandırılır ve bunu yapan kişinin halkın gözü önünde cezalandırılması gerektiği belirtilir.

mış muskalarda bu figür ile “Eis Theos =Tek Tanrı” sözcükleri birlikte işlenmiştir⁶. Mısır’da 2. - 3. yüzyıllarda yaygınlaşan Mısır, Pagan ve Hıristiyan inancın karışımı olan, astronomiyle yakından ilişkili Gnostisizmin⁷ baş tanrısı *Abraksas*, Güneş ve gökyüzü tanrısıdır. Elindeki kamçı ve kalkan ile horoz başı güneşi, üzerindeki Romalı askerlerin giydiği tarzdeki zırh ve elinde tuttuğu kamçı ise imparatorluk gücünü temsil etmektedir. İki ayrı yöne doğru kıvrılan bacakları onun toprakla ilişkisini simgeliyor olmalıdır. *Abraksas*’lı tılsımların, aşk ve güç kazanma arzusuyla kullanılmış olması ise mümkündür⁸.

Erken Bizans dönemi muskalarındaki bir diğer karışık hayvan ise *Khonubis* denilen yılan gövdeli, aslan biçimli başı üzerinde şualı tacı olan yaratıktır. *Khonubis* tasvirli bazı muskalar üzerinde ayrıca çanak, hilal, ahtapot ya da denizanasına benzer biçimde çizilmiş uterus (rahim), kendi kuyruğunu yutan yılan (*ouroboros*) ve anahtar tasviri yer alır. Kadın cinselliğiyle ilişkili bu semboller, kolay doğum, düşüğü engellemeyi amaçlayan muskalar ile karın ağrıları ve mide rahatsızlıklarını iyileştirdiğine inanıldığı için kullanılmış olabilir⁹.

Bizans’ta kadın hastalıklarını giderdiğine, düşüğü ve kanamayı önlemede yarar sağladığına inanılan muskalarda görülen şekillerinden biri de Medusa başıdır. Merkezde saçsız, oval bir yüz ve buradan çıkan yedi ya da on iki adet uçları yılan kafalarıyla sonuçlanan kollardan oluşur. Medusa başı ve yılan kollarının bazı örneklerde oldukça stilize edilmiş olduğu göze çarpmaktadır¹⁰. Bir Medusalı yüzük örneğinde, “*Tanrı takanı korur*” ifadesi¹¹, Korinth’te yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen bir muskada da “*Uterus muskası*” yazılıdır¹². Yunanca olan “*hystera*” kelimesi “uterus” anlamına gelmektedir. Medusa tasvirli muskalarda, hilal, çan ya

6 Bonner 1950, 123 - 35.

7 Gregory 1991, 856 - 857. Gnostikler (Bilgiciler); Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında insanlığın gizli bir bilgiyle kurtulabileceğine inanan felsefi ve dini hareketin yandaşlarıydılar. Gnostisizm’de, Mısır ve Mitra inançlarının etkileri görülmekte, taş muskalar ve mühürlere çok önem verildiği göze çarpmaktadır.

8 Bonner 1950, 133-35; Spatantike und Frühes Christentum, Frankfurt-Mainz, 554-55.

9 Davidson 1952, 244, No. 1947; Bonner 1950, 53.

10 Kalavrezou 2003, 291, No. 172. 10. - 12. yüzyıllar arasına tarihlenen bir kurşun muskada, Medusa başından çıkan yedi yılan adeta katı ve düz çizgi şeklindedir. Merkezdeki Medusa kafası, kabarık, üçgen bir yükselti oluşturur. Yılanlar arasındaki yazıtta Yunanca yaşam ve ışık sözcükleri yazılıdır. Arka yüzde ise *Azize Theophano* orans duruşta betimlenmiştir. No. 173’te ön yüzde Medusa tasviri arka yüzde ise İmparator *Constantinus* ve annesi İmparatoriçe *Helena*’nın tasviri vardır. Daire biçimindeki kurşun muska tam ortadan kırıldığı için sadece imparator giysileri içindeki *Constantinus* görülebilmektedir.

11 Dalton 1901, No. 142.

12 Mango 1986, 265, No. 92; Davidson 1952, 244, No. 1947.

da çanak biçiminde stilize edilmiş uterus tasviri ve yakınındaki anahtar, özellikle düşüğe engelleme amacıyla yapılmış olmalıdır¹³. Bizanslıların inancında uterus, tıpkı bir yılan gibi kadının iradesi dışında, vücut içinde yer değiştirebilen çok sayıda kolları olan bir yaratıktır¹⁴. Medusalı tılsım madalyonların çoğunda, ön ve arka yüzünde işlendiği göze çarpmaktadır. Ön yüzde genellikle Medusa, diğer yüzde; Bakire Meryem, Antiochialı Azize Margaret, Azize Marina, Azize Theophano veya Hıristiyan dünyası tarafından aziz ve azize olarak kabul edilen İmparator Constantinus ve annesi Helena gibi özellikle hamile kadını koruduğuna inanılan kutsal kişiler tasvir edilmiştir¹⁵.

Medusa ile Silifke Müzesi'ndeki örneğini tanıtaçığımız kutsal binici tasvirinin birlikte işlendiği muska örnekleri¹⁶ ile bir yüzünde Medusa ve diğer yüzünde satırlar halinde yazıtlar olan örneklerle de rastlanmaktadır. Bu muskalarda genellikle kadının hasta uterusuna seslenen bir yazıt vardır; *"Karanlık ve siyah, rahim. Kan ye, kan iç. Yılan gibi kıvrıl, aslan gibi kükre ve koyun gibi uzan"*¹⁷.

Şeytan, kötü ruh ve cin inancı, özellikle Ortadoğu dünyasında tarih boyunca yaygındır. Eski çağlar ve Orta Çağ boyunca hastalık ve diğer her türlü kötülöklere, şeytan ve diğer kötü ruhların neden olduğuna inanılmıştır¹⁸. Bunların yıkıcı etkileri; sadece küçük ya da büyük yaştaki insanları ve hayvanları hastalıklara, sonu ölümü kadar giden felaketlere sürükleyebildiği gibi bitkilerin, ürünlerin yok olmasına ve binaların yıkılmasına da sebep olabilmektedir. Bunlardan korunmak ve kurtulmak için çeşitli önlemlere başvurulmuştur. *Tintinnabula* adı verilen küçük çan veya ziller evlerin kapılarına, küçük çocukların beşik veya üzerlerine, hayvanların boyunlarına asılmıştır¹⁹. Ses çıkartan bu objeler sayesinde kötü ruhların korkutulup kaçırılması amaçlanmış olmalıdır.

Ay ve güneş simgeleri, başından ışınlar çıkan figür, haç, svastika - meander, düğümlü geçmeler (Süleyman düğümü), farklı tiplerde yıldız (beş ve altı noktalı - Davud yıldızı), hilal, üçgenler, halkalar, konsantrik

13 Vikan 1984, 77.

14 Aubert 1989, 423 ve 442, 443.

15 Kalavrezou 2003, 288.

16 Dafi 2012, 241 - 247. Arka yüzde kem göz kompozisyonu olan "Kutsal Binici" madalyonları için bkz. Byzanz. Das Licht aus dem Osten, Kult und Allta im Byzantinische Reich von 4. bis 15. Jahrhundert, Katalog der Ausstellung im Erzbischöflichen Diözesanmuseum Paderborn, Paderborn 2001, 287-90.

17 Bouras 1985, 192-193.

18 Russell 1999, 25; Demirci, 2013, 35-40.

19 Russels 2000, 89.

daireler, örtüşen daireler, uçları küçük halkalarla sonuçlanan dört, altı ve sekiz kollu radyal şekiller, X (khi) ve P (rho)'dan oluşan hıristogramlar, uçları küçük halkalarla sonuçlanan Z, N, X, V, W, B ve Σ gibi Yunanca harf benzeri şekiller, çiçek haçlar sihir için yazılmış papirüs, metal levha (*lamella*), muska, takı, dokuma, bazı kilise ve evlerin giriş kapıları ve döşeme mozaiklerinde görülür²⁰.

Hatay Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir Geç Roma dönemi villasına ait döşeme mozaïği üzerinde kem göze saldıran çeşitli hayvanlar ve mızrak gibi öldürücü savaş aletleri betimlenmiştir. Kem göze saldıran hayvanlar ve silahlar kompozisyonu, madeni objeler üzerine de uygulanmıştır. Özellikle zincir ya da iple boyuna asılarak kullanılan madalyon biçimli kolye sarkaçlarının bir yüzünde bu kompozisyon tasvir edilmiştir (**Lev. 1**).

Sihirli ve şifalı olduğu anlaşılan bu şekillerle birlikte yazıtlar da vardır. Bu yazıtlarda Hıristiyan inancıyla ilgili ifadeler, monogramlar ve simgesel anlatımlar yer alır. Bir papirüste ise bahsedilen şekillere yazıt eşlik eder ve “*Kutsal işaretler, Palladia'dan doğan Tiron tüm titremelerinden iyileşsin*” diye yazar²¹. Ürdün, Shuneh Nimrin'deki bir kilisenin döşemesinde “Süleyman düğümü” denilen şeklin altında “*Tanrı bizimle*” yazılıdır²². Benzer şekiller tılsım ve koruyucu amaçlı olarak özellikle 5-7. yüzyıllar arasına ait eserler üzerinde görülür. Orta Bizans döneminde ise koruyucu olarak (*apotropaic*) haç, azizler ve hayvan figürleri gelmiştir. Hayvan mücadeleleri, kartalın yılanı yakalaması ve yemesi ve benzeri birçok şekil gelmiştir. Yılan, ejderha, kertenkele benzeri sürüngenler, köpek, panter ve benzeri tehlikeli hayvanlar kötü güçleri ve kötü ruhları temsil etmişlerdir. Bizans kentlerindeki pagan heykelleri ve anıtları da şeytanın ve kötü ruhların barınağı olarak görülmüştür²³.

Başmelek Mikail'in şeytanla mücadelede önemli bir rolü vardır. Şeytanı yenmiştir (**Lev. 2**). Bu sebeple de Bizans dönemi muska amaçlı kullanılan takılar üzerinde ve görülmektedir. Silifke-Mut arasında Toros Dağları üzerinde kurulmuş olan Alahan Manastırı'nın batı kilisesinin (5. yüzyıl) orta nef kapısının yan kısımlarında tılsım amacıyla yapılmış olduğu düşünülen kabartmada, Başmelek Mikail, vücudunun alt kısmı sürüngen şeklinde olan dişi şeytanın üzerine basarken gösterilmiştir²⁴

20 Maguire 1998 (a), 265 - 269.

21 Maguire 1998 (a), 266, not 7.

22 Maguire, 1998 (a), 268, not 17.

23 Maguire, 1998 (b), 169-172.

24 Grabar 1970, 25, resim 4.

(Lev. 3). Zafer edasıyla kötülüğü ayakları altında ezen başmelek veya aziz tasviri, Bizans muskaları üzerinde sıklıkla görmeye alıştığımız bir ikonografidir²⁵.

Hıristiyan inancının en önemli simgesi olan haç da, zafer simgesi olarak kötülüğü ezen yok eden tılsımlı bir koruyucudur. Bizans'ın tanınmış kilise babalarından Patrik Ioannes Khrysostomos, haçın şeytana karşı kullanılan en önemli silah olduğundan söz eder. Bebeklerin, ne bileklerine asılan küçük çanların, ne de bağlanan kırmızı ipliklerin ya da bakıcısının çamura üzerine yaptığı diğer şekillerin, altına yapılan haç işareti kadar kutsal ve koruyucu olamayacağını belirtir²⁶. Caeseralı Basileos, nazara karşı muska kullanıldığından, sihir işlerinin yaşlı kadın işi olduğundan ve tılsım işlerinin pagan gelenek ve uygulamaların devamı olduğundan bahseder. Bu tür uygulamalar için kilise konsillerinde kararlar alınarak uygulanmıştır. 4.yüzyılda Phyrigia'daki Laodicea Konsili'nde rahip ve diğer din adamlarının sihirbaz, büyücü ve astrolog olmaları ile aynı tarihlerde muska ve tılsım yapanların vaftiz edilmeleri yasaklanmıştır²⁷. Nyssalı Gregorius'un kızkardeşi Makrina'nın boyundaki demirden haç koruyucu tılsım olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Makrina'nın parmağında içinde "gerçek haçın" küçük bir parçası (rölik) olan bir yüzük taktığından söz edilir.

Hıristiyanların sihir, büyü ve tılsım işlerini pagan ve daha çok da Yahudilerden aldıkları bilinir²⁸. Bizans sanatında değişik haç tipleri yaratılmıştır. Bunların bazıları zaman içerisinde tamamen süsleme elemanlarına dönüşmüştür. Meander, Svastika, "Süleyman Dügümü" denilen basit örgü şeklindeki haç (Lev. 4), dört taç yaprağından oluşan çiçek-haç, hıristogramla çağrışım yapan altı ya da sekiz kollu şekiller; hem kutsal, hem de simgesel görülüp, süslenmesi istenilen diğer tüm yüzeyler üzerinde (zamanla doğrudan haçı temsil eden şekillerin düşme üzerinde yapılması yasaklanıncaya kadar) olduğu gibi muskalar üzerine de uygulanmıştır.

Eski Ahit'ten alınan sözcük ve cümlelerin muskalar üzerine işlenmiştir. Mezmur 90 - 91 "...Yükseklerde oturan, barınak oldun bize..." ve

25 Bu kompozisyona çok benzeyen bir diğer kompozisyonda, İsa asker giysileri içinde şeytani güçlerin simgesi olan ejder ve aslanın üzerine basarken tasvir edilmiştir. Ürgüp'teki Cemil, Hagios Stephanos Şapeli'ndeki duvar resimlerinde ve Württemberische Landesbibliothek'teki 9.yüzyıla tarihlenen Stuttgart İncillerinden bir Orta Çağ minyatüründe bu konu işlenmiştir (Russell 1999, 218).

26 Maguire 1995, 61.

27 Walter 2000, 400 - 401.

28 Walter 2000, 401.

Trisagion olarak adlandırılan “*kutsal, kutsal, kutsal*” üç kez tekrarlanmış kutsal sözcüğü, Hıristiyanlıktaki baba-oğul ve kutsal ruh üçlemesine işaret etmektedir²⁹. Bu formül, muskalar üzerinde bazen tek başına, bazen de daha önce değindiğimiz kompozisyon ve yazılarla birlikte verilmiştir. Musevi inancındaki Tanrı'nın saklı isimleri olan Adonai, Eloai, Sabaoth, Yahve, Ael, Raphael, Gabriel, Azazel ve Sarouel sözcükleri de muskalar üzerinde yer alır.

Bizans tılsımlarının ana figürü olan kötü ruhların çok sayıda olduğu bilinir. Şeytan ya da *Daimon/Daimonion* bunların başıdır³⁰. Kötülük kavramının kişileştirilmesi olan şeytan figürü, yılan ya da ejderha şeklinde olabildiği gibi, bazen de kadın başlı, dört ayaklı kedigillerden bir hayvan şeklinde de gösterilmiştir (Lev. 5). Şeytan, değişik görünümlere girebilmektedir. Orta Bizans döneminden itibaren şeytanın “İsa'nın Denenmesi”, “Mahşer”, “İsa'nın Ahirete İnmesi (*Anastasis*)”, “Azizlerin baştan çıkarılması” gibi sahnelerde küçük boyutlu gri ya da kahverengi renkli, boynuzlu ya da boynuzsuz, keçi bacaklı, ayaklarının arkasında kanatlar olan kuyruklu bir figür olarak tasvir edildiği görülür. *Obyzouth*, *Gyllou*, *Lilith* ya da *Alabasdria* adındaki dişi şeytan ise kimi zaman vücudunun alt kısmı yılan pullarıyla örtülü uzun saçları ve iri göğüsleri belirtilmiştir. Kendisi çocuk sahibi olamadığı için yeni doğum yapmış kadın ve bebekleri öldürmek için çabalar³¹. Hastalıklar da dahil olmak üzere tüm kötülüklere sebep olan, insanları doğru yoldan çıkarıp, inancından uzaklaştırmaya çalışan şeytan, nazar/kem göz (*baskania*) ve hastalıklarla ilişkili muskalarda sıkça tasvir edilmiştir.

Geç Antik Çağ ve Orta Çağ boyunca muskalarda ve koruyucu özelliği olan her türlü tasvirde sıkça karşılaşılan bir kompozisyon vardır. Şeytanı öldüren atlı süvari kompozisyonun geçmişi çok eskilere değin geriye gider. Kökeni konusunda farklı görüşler bulunmaktadır³². Meşhur Thrak Süvarisi, Mısır, Mezopotamya ve Roma dönemindeki anıt ve mezarlarında görülen atlı kahramanın kökenini bulmak kolay değildir. Musevi inancının en önemli figürlerinden olan Kral Süleyman'ın başmelek Mikail'den aldığı bilgi, destek ve mühürle şeytanları on iki bakır küpe kapattığına

29 Taft 1991, 2121.

30 Walter 2000, 399-400.

31 Vikan 1984, 79, not 89, Özellikle yeni doğmuş bebeklere kötülük yapan dişi şeytan, Musevilerde Lilith, Erken Bizans dönemi Mısırında Alabasdria, Bizans'ta Gyllou ve Süleyman'ın vasiyetinde kırk ayrı adı olan Obyzouth gibi farklı isimlerle de tanınmaktadır. Musevilerdeki Lilith inancı için bkz. Unterman, 1997, 40-41; Demirci, 2013, 37-39.

32 Walter 2000, 413.

inanılır³³. Hem Yahudi, hem de Hıristiyan kültüründe (Judeo - Christian) şeytanı öldüren atlı figür, tılsım ve zafer simgesi olarak yayılmıştır. Tarihleme yapmak oldukça zordur. Yahudi ve Hıristiyan kültürlerinde de görülen Süleyman tılsımlarının ayırt edici birkaç noktası üzerinde durmak gerekmektedir. Yahudi muskalarında Süleyman'ın başında hale ve mızrağının tepesinde haç yoktur³⁴. Süleyman'ın başının yanında yıldız vardır. Yıldızın yerine *pentalpha* veya *pentagram* gibi Eski Yunan geleneğinde sağlık simgesi olan tılsım işaretleri de yer almıştır³⁵. Uçuşan pelemini, elinde tuttuğu uç kısmı haç ile sonuçlanan mızrağıyla, şeytana öldürücü son hamleyi yapmak üzere olan başı haleli kutsal binicinin dörtlüğe giden atının ayaklarının altında şeytan çaresizlik içinde kıvrılırken tasvir edilmiştir. Bizans muskalarında en çok karşılaşılan konulardan biri olan bu kutsal binicinin, Eski Ahit peygamberlerinden Süleyman ve Aziz Sisinnios olduğunu, üzerinde yazıtlar olan muskalar göstermektedir³⁶. Tanrı, Başmelek Mikail aracılığıyla, Kral Süleyman'a kötülük ve hastalıklara sebep olan kötü ruhları yenmesi için bir sihirli mühür yüzük vermiştir. Bu mühür (*Sphragis Theou*) sayesinde Süleyman, özellikle hastalıklara yol açan kötü ruhları bir araya toplayıp, kilitlemiştir³⁷.

“Kutsal Binici” olarak, muskalar üzerinde tasvir edilen bir diğer aziz de, Mısır'da Kıptiler arasında çok özel bir tapınımı olan Part kökenli Aziz Sisinnios'tur. Aziz Sisinnios, Bawit'teki 6. - 7. yüzyıla tarihlenen manastır kilisesinin duvar resimlerinde, at üzerinde dişi şeytan Alabasdria'ya mızrağını saplarken tasvir edilmiştir (Lev. 6). Figürlerin çevresinde kem göze saldıran ibis kuşu, akrep, yılan ve kılıç ile kertenkele, baykuş, kentauros ile bir başka yılan kuruklu kanatlı Alabasdria vardır³⁸. Yaşadığı dönemde Süleyman'nın rakibi olarak görülen Sisinnios,

33 Walter 2000, 421.

34 Walter 2000, 416-420.

35 Walter 2000, 421.

36 Örnekler için bkz. Byzantine Women and Their World, Ed. I. Kalavrezou, Harvard University Press, Cambridge 2003, no 169 ve 171.

37 Vikan 1984, 79-80. Süleyman bu mührü özellikle şeytan ve diğer kötü ruhları kontrol etmek, hastalıklara sebep olan “karanlığın kozmik kralının 36 elemanı”na karşı kullanmıştır. Örneğin dokuzuncu eleman olan Kurtael insanlara kolik ağrılarını gönderir, ona karşı Iaoth kelimesi kullanıldığında o geri çekilmek zorunda kalır. Onuncu eleman olan Metathiax, insanlarda diz ağrılarına sebep olmaktadır. Onun etkilerinden kurtulmak için Adonael kelimesi kullanılmalıdır. Mısır'da bulunmuş bir başka Bizans muskası üzerinde de ortada çıpa/haç ve balık, etrafında “Süleyman, sağlık bekçisi” yazılıdır. 5.-6.yüzyıla tarihlenen, papirüsten yapılmış bir diğer muska üzerinde, “Kötü ruhlara karşı olan, onların tümünü çıkardı. Bu muskayı taşıyanı ateşten, her çeşit hastalık ve kötü yaralanmalara karşı koru, bizi bekle” yazılıdır.

38 Heintz 2003, şekil 24.

kötü güçlerle çarpışmış ve onların zararlı güçlerine karşı insanoğlunu savunmuş bir kahraman olarak kabul görmüştür³⁹.

Bizans'ta "Kutsal Binici" tasvirli muskaların hastalıklara karşı kullanıldığını bir kaç örnek üzerindeki sağlık (*hygeia*) yazısı da ortaya koymaktadır. Bu tip muskalar üzerinde genellikle dışı şeytan tasvir edildiğinden, özellikle bunların düşük yapmaktan korkan kadınlar ve nazar için kullanılmış olduğu kabul edilir.

Silifke Müzesi'nde sergilenen 2404 envanter numaralı gümüş kabartma tılsım, 4.4 cm. çapında madalyon şeklindedir. İnce bir gümüş levhadan kalıpla kabartma tekniğinde yapılmıştır (Lev. 7). Tılsımın arka yüzüne bakıldığında ince yuvarlak bronz levhanın üzerini, bu gümüş levhanın kapladığı kolayca görülür (Lev. 8). Satın alma yoluyla müzeye kazandırılan eser, bronz bir madalyon, testi, eşya, ahşap ya da kemikten yapılmış kutu üzerine yapıştirilerek kullanılmış olması mümkündür⁴⁰.

Madalyonun ön yüzünde inci dizisi şeklinde yan yana dizilmiş kabartma noktacıklardan oluşan yuvarlak çerçeve içinde profilden tasvir edilmiş at ve binicisi yer alır. Binici ve atın başı sola doğru olup, her ikisi de dümdüz karşıya doğru bakmaktadır. Binicinin miğferli başının çevresinde halesi bulunur. Süvarinin başının sağında çok küçük boyutlarda bir haç ya da yıldız (?), solunda ise bir hilal vardır. Üzerinde Roma askerlerine özgü olan pelerinli kısa etekli bir savaş giysisi bulunur. Pelerini hızının etkisiyle uçmaktadır. Süvari, sol eliyle atın yularını, sağ eliyle tepesi haçlı mızrağı tutmaktadır. Mızrağını atının ayaklarının altında kıvrılarak uzanan yılanı saptamıştır. İnci dizisi şeklindeki çerçeve ile figürlerin başları arasında kalan boşluğa iki satır halinde bir Yunanca yazıt eklenmiştir. Atlı azizin başının önünde ve arkasında harfler, Yunanca iki kelime olarak yazılmıştır: YΓΙΑ/*Hygeia* (sağlık) ve HAPIC/*Kharis* (lütuf/iyilik). Taşıyana "iyi sağlık" getirmesi için kullanılmış olan

39 Dalton 1924, 386. Kıbrıs'ta bulunduğu belirtilen, günümüzde özel bir koleksiyonda yer alan bir bilezik beş iri madalyon ve aralarındaki dört oval bölümden oluşmaktadır. Madalyonlardan sadece birinde, kazıma tekniğiyle yapılmış Kutsal Binici tasviri vardır. Atıyla dörtlü sağ tarafa doğru hızla ilerleyen binici, elindeki mızrağıyla yerdeki kadın şeytanı öldürmektedir. Bilezik üzerindeki yazıtta, Mezmur 90'nın ilk satırı ile "Aziz Sisinnios, kölene yardım et" cümlesi kazıma olarak bilezik yüzeyine işlenmiştir.

40 Piccirillo 1997, 316. Umm al Kundum'da bir Bizans kilisesine ait kalıntılar içinde ahşaptan yapılmış litürjik amaçla kullanılmış bir kutuya ait bronz bantlar ortaya çıkarılmıştır. Bu bantların kabartma madalyonlarla süslenmiş olduğu görülür. Madalyonlarda farklı kompozisyonlar olduğu dikkati çeker. Madalyonlardan birinde elinde küre olan, şeytanı ayaklarının altında ezen Başmelek Mikail, aslanlar arasında Danyal, haleli bir büst, iki aslan arasında tahtında oturan bir figür ve birinde de ejderha şeklinde gösterilmiş şeytanı atının ayakları altında ezen Kral Süleyman betimlenmiştir.

bu tılsımın özellikle Erken Bizans döneminde yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. 5. - 7. yüzyıllar arasında Süleyman betimli tılsımlar, hem Musevi, hem de Hıristiyan inancında olan kişiler tarafından kullanılmıştır. Ayırt edici olan, Hıristiyan muskalarında haçın gösterilmesidir.

Farklı bir Kutsal Binici örneğinin tasvir edildiği muska amaçlı kullanılmış bronz bilezik üzerinde İsa'nın doğumu, vaftizi, mucizeleri, çarınca gerilmesi, mezarda kadınlar ve göğre yükselmesi gibi Hıristiyan çevriminin yanı sıra sükûnet içinde ilerleyen Kutsal Binici ve uzun kulaqlarıyla attan çok eşeğe benzeyen bir hayvanın olduğu kompozisyon, "İsa'nın Kudüs'e Girişi" olarak yorumlanabilir⁴¹.

Bizans kültüründe özellikle atlı asker azizlere büyük ilgi duyulduğu göz önüne alındığında Kutsal Binici'nin, Orta Bizans döneminden itibaren isim değiştirerek, düşmanı öldüren Aziz Georgios veya Aziz Theodore Tiron'a dönüşmüş olması da kanımızca olasıdır⁴² (Lev. 9).

Erken Bizans döneminde halk arasında yaygın kullanımı ve uygulaması olan tılsım ve büyü yapma geleneğinin temelinde özellikle Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'da bin yıllar içinde oluşan eski inançlar yatmaktadır. Yunan ve Roma geçmişinden miras kalan dinsel gelenekler ile Hıristiyan inanca özgü semboller ve ritüeller harmanlanarak Bizans muskaları üzerinde yan yana kullanılmıştır⁴³. Bizanslılar, sihirli ve gizemli olduğuna inandıkları ucuz malzeme ve düşük kaliteli işçilikle yapılmış, bu sebeple de halkın kolayca ulaşabileceği fiyatlarda olması sebebiyle de kullanımı yaygın olan tılsımların, doğrudan tene temas ettiğinde daha yararlı olacağı inancıyla takı şeklinde üzerlerinde taşımışlardır. Kadın ve erkeklerin süslenme amacıyla kullandıkları takılar bile, üzerine sağlık, yardım ve bağışlanma dileyen yazıtlar eklenerek tılsımlaştırılmıştır.

Bizans dönemine ait tılsımlarının, özellikle nazar, hastalık, iyi şans, kutsal kişilerden yardım ve şefaatt için kullanıldığı anlaşılır. Hastalık için kullanılanlar arasında mide, bağırsak, cüzzam, felç, göz ve özellikle de kadın hastalıklarına karşı yapılmış olduğu dikkati çekmektedir. Belli ki Bizans toplumunda, Hıristiyan inancına göre, kadınların en önemli varoluş sebebi olan "anne" olmalarını engelleyen hastalıklar, kanamalar, düşük ve bebek ölümleri fazlaydı.

41 Vikan 1984, 75, not 57, şekil 10.

42 Walter 2003, 37.

43 Mango 2002, 109 ve 111.

Levhalar

Lev. 1: Hatay Arkeoloji Müzesi'ndeki Kem göz mozađı.

Lev. 2: Bir Bizans minyatüründe Şeytanı yenmiŐ, kötü ruhlara baş eđdirmiŐ başmelek Mikail, 11. II. Basil Menelogion'u MS Graec.1613, Roma, Vatikan Kütüphanesi.

Lev. 3: Mut, Alahan Manastırı Batı Kilisesi'nin orta kapısının iki yan tarafındaki kabartmada şeytanı ezen Başmelek Mikail tasvir edilmiştir.

Lev. 4: Kıptilere ait bir dokuma üzerinde "Süleyman düğümü" denilen tılsım amaçlı kullanılmış haç deseni, Kahire, Kıpti Müzesi, 5. -7. yüzyıl.

Lev. 5: Washington, D.C., Dumbarton Oaks Koleksiyonu'nda yer alan madalyon tilsimin ön yüzünde kutsal binicinin dişi şeytanı yenmesi tasvir edilmiştir.

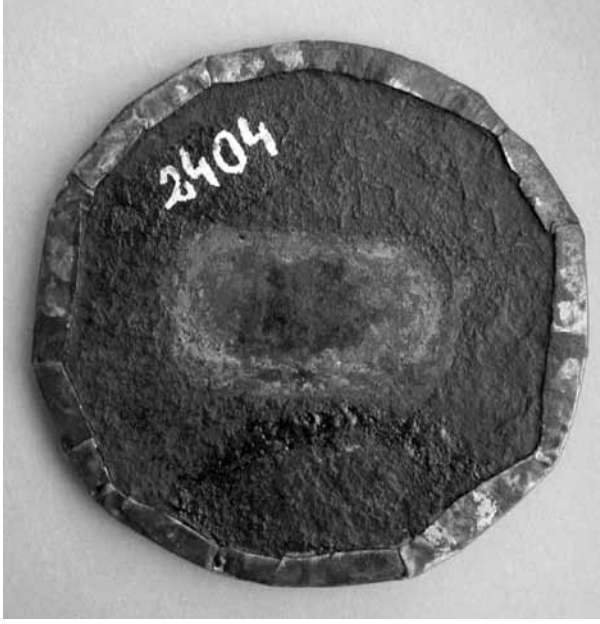
Lev. 6: Üzerinde Alabasdrria tasviri olan bir muskanın ön ve arka yüzleri.

Lev. 7: Silifke Müzesinden 2404 env. no'lu gümüş madalyon tılsım.

Lev. 8: Silifke Müzesi 2404 env. no'lu gümüş madalyon tılsımın çizimi.

Lev. 9: Silifke Müzesi, 2404 env. no'lu gümüş madalyon tılsımın arka yüzü.

Lev. 10: Altın pandantif, ön yüzündeki kahverengi cam üzerinde Aziz Theodore, arka yüzde büyük bir haç granülasyon tekniğiyle işlenmiştir. Washington, D.C., Dumbarton Oaks Koleksiyonu (env. no. 38. 28), 12. yüzyıl.

Kaynakça

Aubert 1989

J.J. Aubert, "Threatened Wombs: Aspect of Ancient Uterine Magic", *Greek-Roman and Byzantine Studies* 30.

Bonner 1950

C. Bonner, *Studies in Magical Amulets, Chiefly Graeco-Egyptian*, Ann Arbor.

Bouras 1985

L. Bouras, "Medusa Amulet", *Byzantine and Post Byzantine Art*, Athens.

Cutler 1997

A. Cutler, "Art in Byzantine Society: Motive Forces of Byzantine Patronage", *Imagery and Ideology in Byzantine Art*, Variorum, Hampshire.

Dafi 2012

E. Dafi, "A Byzantine Lead Amulet from Samos", *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts, Byzas* 15, eds. B. Böhlendorf-Arslan ve A. Ricci.

Dalton 1901

O.M. Dalton, *Catalogue of Early Christian Artifacts and Objects from the Christian East in the British Museum*, London.

Dalton 1924

O.M. Dalton,, "A Gold Pectoral Cross and Amuletic Bracelets of the Sixth Century", *Melanges Offerts am G. Schlumberger* II, Paris.

Davidson 1952

G.R. Davidson, *Corinth, The Minor Objects, Result of the Excavations*, New Jersey-Princeton.

Demirci 2013

K. Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*, İstanbul.

Grabar 1970

A. Grabar, "Deux portails sculptés paléochrétiens d'Égypte et d'Asie Mineure, et les portails Romains", *Cahiers Archéologiques* XX.

Gregory 1991

T.E. Gregory, "Gnostisizm", *The Oxford Dictionary of Byzantium* II.

Heintz 2003

M. Fulghum Heintz, "Health", *Byzantine Women and Their World*, Ed. I. Kalavrezou, Harvard University Press, Cambridge.

Maguire 1995

H. Maguire, "Magic and Christian Image", *Byzantine Magic*, (ed. H. Maguire), Harvard University Press, Washington D.C.

Maguire 1998 (a)

H. Maguire, "Magic and Geometry in Early Christian Floor Mosaics and textiles", *Rhetoric, Nature and Magic in Byzantine Art*, Ashgate/Variorum, Aldershot.

Maguire 1998 (b)

H. Maguire, "The Cage of Crosses: Ancient and Medieval sculptures on the 'Little Metropolis' in Athens", *Rhetoric, Nature and Magic in Byzantine Art*, Ashgate/Variorum, Aldershot.

Mango 1986

M. Mundell Mango, *Silver From Early Byzantium, The Kaper Koraon and Related Treasure*, Baltimore - Maryland.

Mango 2002

C. Mango, "New Religion, Old Culture", *The Oxford History of Byzantium*, Ed. C.Mango, Oxford.

Piccirillo 1997

M. Piccirillo, *The Mosaics of Jordan*, Amman.

Robinson 1953

D.M. Robinson, "A magical inscription from Pisidian Antioch", *Hesperia* 22/3.

Russell 1999

J.B. Russell, *İblis, Erken Dönem Hıristiyan Geleneği*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.

Russels 2000

J. Russels, "Household furnishings", *Antioch, The Lost Ancient City*, ed. C. Kondoleon, Princeton University Press.

Taft 1991

R.F. Taft, "Trisagion", *The Oxford Dictionary of Byzantium* 3.

Trzcionka 2007

S. Trzcionka, *Magic and the Supernatural in Fourth-Century Syria*, Routledge, London-New York.

Unterman 1997

A. Unterman, "Amulets", *Dictionary of Jewish Lore and Legend*, London.

Vikan 1984

G. Vikan, "Byzantine Art, Medicine and Magic in Early Byzantine Age", *Dumbarton Oaks Papers* 38.

Vikan - Mango 1991

G. Vikan - M. Mundell Mango, "Votives", *The Oxford Dictionary of Byzantium* 3 (1991), 2186 - 7.

Walter 2000

C. Walter, "The Intaglio of Solomon in the Benaki Museum and the Origins of the Iconography of Warrior Saints", *Pictures as Language. How the Byzantines Exploited Them*, London.

Walter 2000

C. Walter, "Some Unpublished Intaglios of Solomon in the British Museum, London", *Pictures as Language. How the Byzantines Exploited Them*, London.

Walter 2003

C. Walter, *The Warrior Saints in Byzantine Art and Tradition*, Ashgate, Cornwall.